

I. S.

"Sprawa Konstytucji ekonomicznej z 1791 r. (na tle wewnętrznej i zagranicznej sytuacji Polski)", Jan Dihm, Wrocław 1959 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 5/2, 283-284

1960

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

By dać pojęcie o konkretnej problematyce *Nauk o życiu* przytoczymy spis części i rozdziałów zgodnie z podziałem autora:

Księga I. Postęp w poznaniu i klasyfikacji żywych istot. Botanika i „metody sztuczne”, klasyfikacja naturalna roślin, systematyką zwierząt w XVI i XVII wieku: okres encyklopedyczny. Systemy zoologiczne w XVIII wieku i klasyfikacja kręgowców. Klasyfikacja bezkręgowców i początki morfologii. Nomenklatura botaniczna i zoologiczna.

Księga II. Anatomia, fizjologia i biologia organizmów. Anatomia mikroskopowa i fizjologia roślin. Anatomia człowieka i zwierząt. Fizjologia spekulatywna. Narodziny fizjologii eksperymentalnej. Wielcy przyrodnicy — obserwatorzy i eksperymentatorzy.

Księga III. Problemy rozmnażania. Samorództwo. Teoria podwójnego nasienia. Owuliści. Zarodek przedzistniejący w jaju i partenogeneza. Animaluliści i spermacyści. Zapłodnienie i dziedziczność. Ontogeneza: preformacja i epigeneza. Zapłodnienie u roślin.

Księga IV. Narodzenie transformizmu. Skamienieliń i historia ziemi. Gatunek: stałość, transmutacja, zmienność. Idea ewolucji i poprzednicy transformizmu. Koncepcje ewolucjonistów. Teoria Lamarcka.

Książka zaopatrzona jest w bibliografię i indeks.

L. S.

Jan D i h m, *Sprawa Konstytucji ekonomicznej z 1791 r. (na tle wewnętrznej i zagranicznej sytuacji Polski)*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1959, s. 371.

W pracy wydanej przez Komitet Historii Nauki PAN jako X tom serii „Monografie z dziejów nauki i techniki” przeprowadza autor na tle wewnętrznej i zagranicznej sytuacji Polski lat 1789—1791 gruntowną analizę zaplanowanej przez bardziej radykalny odłam stronnictwa patriotycznego Konstytucji ekonomicznej 1791 roku. Reformatorzy Sejmu Czteroletniego pragnęli doprowadzić, jak podkreśla Jan D i h m, do uchwalenia trzech konstytucji: politycznej, ekonomicznej i moralnej; do skutku doszła tylko polityczna, uchwalona 3 maja 1791 r.

Projekt ekonomiczny Konstytucji — który był przede wszystkim rozwinięciem czwartego artykułu Ustawy rządowej z 3 maja, poruszającego sprawę chłopską w sposób bardzo ogólnikowy i wstrzemięźliwy — opracowany został przez Michała Ossowskiego przy współudziale Hugona Kołłątaja; niestety — tekst jego zaginął. J. D i h m usiłował odtworzyć treść Konstytucji ekonomicznej opierając się przede wszystkim na liście Kołłątaja do Jana Śniadeckiego z końca maja 1791 r., na mowie Kołłątaja wygłoszonej w Sejmie 28 czerwca 1791 r., na opublikowanym projekcie Ossowskiego *O urządzeniu starostw*, na jego korespondencji i na innych materiałach źródłowych.

Autor pracy udowadnia — co jest dla historyka nauki w jego książce najciekawsze — że Konstytucja ekonomiczna 1791 r. powstała pod wyraźnym wpływem nie fizjokratów, lecz ekonomii Smitha, którego dzieło o *Bogactwie narodów* znane już było w Warszawie w r. 1791 w przekładzie francuskim.

J. Dihm podkreśla parokrotnie, że mimo, iż właściwym autorem projektu Konstytucji ekonomicznej był Ossowski, współdziałający z Kołłątajem, Konstytucja ta nie była projektem jednego lub kilku polityków, lecz logicznym następstwem działalności postępowych elementów w Sejmie.

Rozprawa J. Dihma, poprzedzona przedmową Adama Krzyżanowskiego, składa się ze wstępu i czterech części: pierwsza omawia okres od 1789 r. do uchwalenia Ustawy rządowej, druga — od 3 maja do połowy czerwca 1791 r., trzecia — okres przed limitą sejmową (w tej właśnie części analizuje autor zasady Konstytucji ekonomicznej); część czwarta, obejmująca okres limity sejmowej do połowy września 1791 r., ukazać się ma w oddzielnym tomie.

I. S.

Die deutsch-russische Begegnung und Leonard Euler. Akademie-Verlag, Berlin 1958, s. 196.

A. P. Juskevic, E. Winter, *Die Berliner und die Petersburger Akademie der Wissenschaften im Briefwechsel Leonhard Eulers*, Teil I. Akademie-Verlag, Berlin 1959, s. 327.

N. A. Figurowskij, *Leben und Werk des Chemikers Tobias Lowitz (1757—1804)*. Akademie-Verlag, Berlin 1959, s. 159.

Trzy książki, które ukazały się nakładem Niemieckiej Akademii Nauk w Berlinie w ramach seryjnego wydawnictwa „Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas”, są przyczynkami ujmującymi różne zagadnienia stosunków między nauką niemiecką a rosyjską w XVIII w.

Niemiecko-rosyjskie spotkanie i Leonhard Euler — jest pracą zbiorową. Obejmuje ona cztery referaty (E. Winter, W. P. Zubow, N. A. Figurowskij i P. N. Berkow) oraz dwanaście obszernych wypowiedzi dyskusyjnych wygłoszonych na sesji naukowej z okazji 250-letniej rocznicy urodzin Eulera. Treść tych prac dotyczy głównie Leonharda Eulera, światowej sławy matematyka XVIII w., przebywającego przez 31 lat w Petersburgu, a przez 25 lat w Berlinie i będącego członkiem Berlińskiej i Petersburskiej Akademii; poza tym niektóre prace poświęcone są szerzej zakreślonej tematyce kontaktów kulturalnych między Niemcami a Rosją w XVIII i częściowo XVII w.

Berlińska i Petersburska Akademia Nauk i korespondencja Leonharda Eulera obejmuje wymianę listów z lat 1734—1767 między Eulerem a długoletnim sekretarzem Petersburskiej Akademii, historykiem i geografem, Gerhardem Fryderykiem Mullerem.

Zycie i dzieło chemika Tobiasa Lowitza przedstawia biografię i dorobek sławnego ongiś a dziś prawie całkiem zapomnianego chemika. Lowitz, urodzony w Niemczech a przebywający przez wiele lat na przemian w Niemczech i w Rosji, miał poważne osiągnięcia na polu chemii nieorganicznej, organicznej, analitycznej, fizycznej, farmaceutycznej oraz na polu technologii chemicznej. Pracę dopełnia zbiór listów i dokumentów archiwalnych pozostałych po Lowitzu, wydanych przez E. Wintera.

J. Sk.